

are self-organization mechanisms which assume spontaneous transition of open nonequilibrium system from less difficult and ordered forms of the organization to more difficult and ordered.

As the scientific direction the synergetics investigates processes which proceed in open systems and under certain conditions from a disorder there can spontaneously be ordered structures that in turn testifies to aspiration to self-organization. Such action provides that open systems can perceive various models of activity and ways of development. The pedagogical system can be considered open as in it constantly there is an exchange of information between subjects of pedagogical process (the teacher and the pupil). Nonlinearity of education is shown in diversity of achievement of an ultimate goal of education and alternativeness of a choice.

It was proved by many scientists that development is possible with an existence of such principles: openness, nonlinearity, instability. The synergetics gives the chance to interact within open dialogue, a straight line and feedback. Synergetic education assumes self-education and self-determination, stimulates and motivates on own opportunities, intensifies self-government.

СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС УЧИТЕЛІВ ЯПОНІЇ

УДК 37.378

Кучай Т.П.

У статті з'ясовано чинники, які впливають на соціальний статус учителів навчальних закладів системи освіти Японії. Проаналізовано низку директивних матеріалів про забезпечення першочергових соціальних гарантій педагогічних працівників. На основі аналізу літературних джерел ми зазначаємо, що зарплата вчителів постійно підвищується. Так, з метою забезпечення достатнього запасу висококваліфікованих і мотивованих учителів для шкіл Національною радою з освіти в 1970-х роках через програми реформ підвищився статус вчительської професії, а отже, й якість педагогічної праці.

Ключові слова: учитель, соціальний статус учителя, Японія, навчальні заклади, педагогічна діяльність.

В статье выяснены факторы, которые влияют на социальный статус учителей учебных заведений системы образования Японии. Проанализирован ряд директивных материалов об обеспечении первоочередных социальных гарантий педагогических работников. На основе анализа литературных источников мы отмечаем, что зарплата учителей постоянно повышается. Так, с целью обеспечения достаточного запаса высококвалифицированных и мотивированных учителей для школ Национальным советом по образованию в 1970-х годах из-за программы реформ повысился статус учительской профессии, а следовательно, и качество педагогического труда.

Ключевые слова: учитель, социальный статус учителя, Япония, учебные заведения, педагогическая деятельность.

Постановка проблеми. Учитель в Японії має традиційно високий соціальний статус. Держава покладає велику відповідальність на нього щодо формування фундаментальних японських цінностей і знань молоді, створює гідне матеріальне забезпечення педагогічної діяльності, культивує високий моральний статус учителя, досконало вивчає його навчальні проблеми і вирішує їх. Серед таких проблем є і проблема статусу педагогічної діяльності [1, с. 114].

Аналіз останніх публікацій. Розв'язанням питання забезпечення соціальних гарантій педагогічних працівників займалися вчені І. Гребенник, Г. Мікберідзе, О. Озерська, І. Ладанов, В. Пронников та ін.

У статті ми поставили за мету з'ясувати чинники, які впливають на соціальний статус учителів навчальних закладів системи освіти Японії.

Стосовно визначеної проблеми слід зазначити, що було видано низку директивних матеріалів про забезпечення першочергових соціальних гарантій педпрацівників. Ще у 1886 р. в законі «Про основне регулювання шкіл» розглядалися проблеми соціального статусу вчителя в системі освіти та отримання професійної підготовки, у 1890 році видано закон «Про додаткові пільги вчителям», яким визначено джерела фінансування їх праці, а також закон «Про пенсії та допомогу вчителям ЗОШ, які втратили годувальника», в якому визначено правила пенсійних витрат та розмір допомоги сім'ям, що втратили годувальника, якщо він працював не менше 15 років; видано також Закони: «Про зарплату педагогічних працівників загальноосвітніх шкіл» у 1903 р., у 1915 – «Про статус педпрацівників державних загальноосвітніх шкіл»; у 1917 – «Про становище педпрацівників місцевих загальноосвітніх шкіл відповідно до рангів держслужбовців», а також: Закон «Про освіту в ізольованих районах» (1954 р.), який передбачав фінансову допомогу школам цих районів, добавки до зарплати вчителям, а також спеціальна методична допомога; закон «Про розподіл місцевих податків» (1987 р.), що регулює основні положення щодо фінансування громадської освіти. Зазначене свідчить, що держава турбується про соціально-економічний статус учителя ЗОШ.

Виклад основного матеріалу. Реформи 80-х рр. ХХ ст. суттєво вплинули на соціальний статус учителя, який був близьким до статусу державних службовців [2].

У роботі «Contemporary Research in the United States, Germany and Japan on Fine Education Issues» подана характеристика вчителів Японії як соціальної групи. Зокрема, відмічено, що на сьогодні в початковій і середній школі працює приблизно 1 млн. штатних учителів, 99 тис. учителів – в дошкільних установах, 38 тис. – у спецшколах для дітей з психічними та фізичними вадами, 50 тис. – у проф. тех. установах та 2-річних молодших коледжах і 128 тис. – в університетах і коледжах [3].

У літературі схарактеризовано й високий рівень загальної освіти вчителів Японії: 90% мали 4-річну університетську освіту (37% – випускники педагогічних ВНЗ і 53% – непедагогічних навчальних закладів, але які мали ліцензію МО на професійно-педагогічну підготовку вчителів), 3% мали диплом магістра і в 6% – випускники 2-річних коледжів [4].

Підготовка майбутніх учителів у Японії розглядається як високий статус та отримання гідної професії. Коли після одержання кваліфікації учитель приходить до школи й починає викладати, він отримує допомогу від багатьох учителів, адже більшість працюючих учителів у навчальному закладі вважають за свій обов'язок допомогти новим учителям стати успішними [5].

Серед учителів змінюється співвідношення чоловіків і жінок. Якщо в 1991 р. в початковій школі жінки серед учителів становили 57,5%, то у 1992 р. кількість жінок серед учителів становила 59,8%.

Як повідомляється в посібнику «Система вищої освіти в Японії», для вчителя істотне значення має якість диплома. Чим вищим є рівень диплома (дворічна, чотирирічна підготовка, додаткова освіта після закінчення чотирирічного курсу університету), чим більше кредитів у його власника, тим вищим є його статус і заробітна плата [6].

Суттєву роль у визначенні соціального статусу вчителя відіграють рівень оплати праці та соціальна захищеність. Слід зазначити, що зарплата вчителів національних і муніципальних шкіл регулюється відповідними законами і в певній мірі привірюється. Оплата праці вчителів приватних шкіл фінансується переважно з власних фондів, залежить від умов роботи і певним чином відрізняється в різних школах.

На основі аналізу літературних джерел схарактеризуємо чинники, що впливають на оплату роботи вчителя муніципальних і національних шкіл. Зарплата їх залежить від педагогічного стажу, типу сертифікату, посади вчителя й типу школи. В залежності від сертифікату оплата відбувається за двома шкалами по чотирьох класах. Зокрема, педагогічним працівникам дитячих садків, початкової та молодшої середньої школи – за першою шкалою, а вчителям старшої середньої школи – за другою. За класами:

- перший клас (найнижчою зарплатою) – отримують учителі-лектори, вчителі-асистенти в усіх типах шкіл;
- другий клас – штатні вчителі й класні керівники;
- третій клас – заступники директорів дитсадків, початкової, середньої школи;
- четвертий клас (найвища зарплата) – директори початкової та середньої школи [7, с. 92].

Отже, вчитель може претендувати на той чи інший розряд заробітної плати в залежності від рівня диплому (чим до вищої освітньої категорії відносився, маючи дворічну, чотирирічну підготовку чи додаткову освіту після чотирирічного університетського курсу, тим більше має кредитів, тим вище його статус і зарплата), від того, яку посаду він займає.

На основі аналізу літературних джерел ми зазначаємо, що зарплата вчителів постійно підвищується. Так, з метою забезпечення достатнього запасу висококваліфікованих і мотивованих учителів для шкіл Національною радою з освіти в 1970-х роках через програми реформ підвищився статус вчительської професії, а отже, й якість педагогічної праці [8].

Заробітна плата вчителів згідно із законом 1974 р., підтримується вище, ніж зарплата інших фахівців рівноцінної кваліфікації, що працюють за наймом (середня зарплата працюючих за наймом у Японії становить 459900 ен).

У 1974 р. уряд збільшив заробітну плату вчителів до 30-40% вище, ніж у державних службовців з еквівалентними кваліфікаціями, що робить професію вчителя як конкурентоспроможною, так і привабливою [9, с. 32].

Заробітна плата вчителів початкової школи становила щомісяця 190000 єн у випускників університетів і 164700 єн у випускників коледжів. У подальшому зарплата безперервно суттєво підвищується в залежності від стажу роботи. Так, зарплата вчителів початкових класів та молодших середніх шкіл має такі співвідношення [7, с. 93]. (Табл. 1)

Таблиця 1
Співвідношення зарплати за стажем роботи

Умовні одиниці	Стаж роботи
1	2 роки після двохрічного коледжу
До 1,8	Після 15 років роботи
До 2,5	Після 30 років роботи
До 2,8	Після 43-річного стажу
До 2,9	Після 47 років роботи

Дані таблиці свідчать, що зарплата вчителів постійно підвищується в залежності від стажу роботи й підвищення кваліфікації, зростаючи в 2-3 рази, отже – суттєво відрізняється.

Наведемо окремі цифрові дані, які свідчать про підвищення статусу вчителя й високий рівень зарплат у Японії для досвідчених учителів. Так, згідно даних 2003 року середня зарплата в початковій школі вчителям із 15-річним стажем становить 44788 доларів, у той час як у середньому по ОЕСР становить 37603 долари для вчителів початкових класів. Однак, стартова зарплата для вчителів початкової школи Японії – на рівні 25454 доларів (нижче середнього показника по ОЕСР, який становить 28523 долари), що являє собою для Японії серйозну проблему, яку необхідно розв'язувати.

Директивними матеріалами в Японії визначена тривалість робочого часу для вчителів, яка дорівнює 1876 годин і перевищує його рівень ОЕСР, який становить: у початковій школі 1678 год., у молодшій середній – 1673 год., у старшій середній – 1676 год. Однак, якщо порівняти час, який необхідно витратити вчителю Японії на навчальний процес, він значно нижчий, ніж, по ОЕСР: для початкової школи він дорівнює 707 годин, для молодшої середньої – 602 год., для вчителів старшої школи 500 год. В середньому в ОЕСР відповідно: 782 год., 704 год., 658 год. Хоча в Японії у період від 2000р. до 2010 р. кількість навчальних годин збільшилася [10].

Слід зазначити, що зарплата приватним учителям нараховується індивідуально юридичними особами, які створили відповідні навчальні заклади. З метою підтримки й підвищення рівня шкільної освіти в національних навчальних закладах закон «Про особливі заходи для забезпечення компетентного педагогічного персоналу» передбачає преференційні заходи щодо зарплати вчителів. Закон спрямований на те, щоб залучити кращих осіб до професії вчителя з метою підвищення рівня освіти, забезпечення шкіл компетентними

вчителями, адже проблеми, що стоять перед школами, стають все більш диверсифікованими й складними [11].

Представляємо для більшої наочності дані про зарплату молодих учителів, призначених до роботи у національних навчальних закладах у 2003 році.

Таблиця 2

Середньомісячна зарплата для молодих учителів, призначених до роботи у національних навчальних закладах у 2003 (в снах)

Освіта		Вихователі дитсадків	Вчителі початкової, середньої, спеціальної шкіл	Викладачі технічних коледжів	Викладачі університетів
Закінчив коледж		249,300	252,000	231,700	277,200
Закінчив університет		278,400	281,600	277,200	277,200
Закінчив аспірантуру	магістр	309,600	313,200	314,600	314,300
	доктор	370,600	374,700	378,000	378,000

Дані таблиці свідчать, що рівень зарплати залежить від рівня освіти, від статусу вищого навчального закладу, який закінчив учитель і який він одержав диплом. Так, учитель початкової школи, який закінчив коледж, одержує зарплату в розмірі 252 000 єн, а після закінчення університету майже на 30 000 більше, доктор наук – на 93 100 єн більше, ніж учитель, що закінчив університет. У відсотках це виглядає так: різниця між зарплатою вчителя початкової школи, який закінчив коледж та вчителем, який має диплом бакалавра, становить 10,6 %, а між вчителем, який має диплом магістра і вчителем, який закінчив коледж, становить біля 20 %.

Ми вважаємо, що це великий стимул для навчання, а якщо врахувати ступінь зростання зарплати у відповідності зі стажем роботи, що представлено в таблиці 2, то зрозуміло, чому така відповідальність перед суспільством за підготовку до роботи у ВНЗ, чому вчителі намагаються підвищити свій професіоналізм, чому вони підвищують рівень педагогічної діяльності упродовж життя шляхом самоосвіти. Із зазначеного витікає, що для формування особистості вчителя і його статусу важливу роль відіграє освіта, яка виступає як зазначають Е. Молодякова та ін. як фактор вертикальної мобільності [12, с. 36].

До речі, після другої світової війни значно підвищився статус жінки в Японії, адже зникла різниця в зарплаті чоловікам і жінкам [13].

Зарплата вчителя, крім основної, має ще і додаткову частину. Ми відмічаємо, що система доплат учителям за різні види робіт, крім проведення уроків, надзвичайно розгалужена: додаткові заняття, позакласна діяльність (оплачується в розмірі 4 % від основної зарплати); для отримання професійної освіти за вечірньою і заочною формою навчання; вчителі отримують додаткові виплати за витрати на наукову-дослідницьку діяльність; за роботу з дітьми,

які мають вади (фізичні й розумові); за старанність і працьовитість учителі отримують премії тричі на рік (влітку, взимку й навесні), які перевищують місячну зарплату у 2-3 й більше разів [13]; доплата в кінці навчального року; доплати на сім'ю, де є неповнолітні діти або коли голова сім'ї отримує річний дохід менше 1400000 єн (14000 у.о.) (сімейні доплати щомісячно складають від 15 до 20 тис. єн на чоловіка і 3,5 тис. єн на кожну дитину; допомога на оплату житла (надається вчителям тоді, коли голова сім'ї має прибуток, що складає 50 % сукупного прибутку всіх членів сім'ї). Розмір допомоги на житло коливається від 5 до 8 тис. єн, коли воно приватне, і від 10 до 30 тис. єн – на орендоване. Крім того, у великих містах, де ціни значно вищі, або в регіонах, де суворий клімат, учителі мають доплати у розмірі від 3 до 5 % основної зарплати); транспортні доплати (за проїзд додається вчителям з урахуванням витрат за щоденним маршрутом до 50 тис. єн на місяць); додаткові виплати має і адміністрація школи за управлінську діяльність у розмірі 8 % від основної зарплати [13, с. 71].

Вчителі Японії, члени відповідних асоціацій мають певні пільги, які включають короткострокові (медичне страхування на випадок захворювання чи народження дитини, або одноразові виплати при виході на пенсію в розмірі понад 2-річної зарплати) та довгострокові – пенсії, допомога при втраті працездатності. Пенсія призначається у 60 років, її розмір залежить від загальних виплат в останній рік роботи та педстажу роботи, яка визначена в праці «Japanese Education today» [14, с.20]. Цифрові дані ми представили в таблиці 3.

Таблиця 3

Педстаж	Розмір пенсії від зарплати в останній рік роботи (у %)
20 років	40%
25 років	47,5%
30 років	55%
35 років	62,5%
40 років	70%

Залежність розміру вчительської пенсії від педстажу та зарплати

Представлений матеріал свідчить, що соціальний престиж вчителя в Японії досить високий. Визнання їхньої педагогічної діяльності підтверджують оплата праці, премії, додаткові виплати й пільги.

Однак, слід зазначити, що підвищення рівня життя, залучення жінок до суспільного виробництва, урбанізація, модернізація послабили роль сім'ї у вихованні дітей, знизили рівень суспільної моралі, втрачається повага до старших; вчителів турбує проблема взаємовідносин з учнями: за вертикальною (конфуціанською, традиційною) чи горизонтальною (рівноправною) моделлю поведінки потрібно працювати; у зв'язку з ускладненням змісту педагогічної діяльності такі традиційні риси японських учителів як старанність, наполегливість у роботі призвели до виникнення стресів, поширення психічних захворювань.

З метою подолання недоліків МО приймає такі заходи: скорочення навантаження педагогів, розширення самостійної роботи та самопідготовки учнів [7, с. 75].

Для прикладу зазначаємо, що під впливом тиску професійних асоціацій учителів під час останнього перегляду освітніх стандартів у 1999 році навчальне навантаження було зменшене на 30 % за рахунок міжпредметних зв'язків, що дозволило зменшити річне навантаження вчителів на 100 годин і у зв'язку з цим ввести 5-денний робочий тиждень. Крім того, школярам було рекомендовано розширити самостійну підготовку вдома з метою підвищення їхньої успішності [7].

Як зазначає Ентоні Салсіто (Anthony Salcito), у рамках Нового курсу в Японії батьки отримують допомогу в розмірі 300 доларів на одного учня на місяць для підтримки освіти своїх дітей, щоб сприяти підвищенню якості освіти, а також стимулювати батьків мати більше дітей.

Слід зазначити, що з точки зору технологій Новий курс сприяє екіпіруванню класів, учителів. Кожен учитель Японії матиме ноутбук і проектор у класі [15].

Висновки. Отже, в японській системі шкільної освіти центральне місце займає вчитель, соціально-економічний статус якого визначається рівнем освіти, характером зайнятості, рівнем оплати праці, соціальною захищеністю, що обумовлюється не лише традиційними цінностями, а й напруженим змістом роботи, яка високо оцінюється державою.

Література

1. Озерська О.Ю. Сертифікація педагогічної діяльності як фактор підготовки освітянської еліти в Японії. /О.Ю. Озерська // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, педагогіка, соціологія. – №2. – 2004. – С. 113-120.
2. Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology (MEXT) [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://www.mext.go.jp/english/a05.htm>
3. Contemporary Research in the United States, Germany and Japan on Fine Education Issues [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://libserver.jsie.edu.cn/sites/default/files/file/0027.pdf>
4. U.S. Department of Education [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ed.gov/rschstat/facts.html>
5. K. Wong, Ted Britton and Tom Ganser. What the World Can Teach Us About New Teacher Induction // Phi Delta Kappan 86. – 2005. – №5.
6. Система вищої освіти в Японії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psi-help.com/pdruchnik-z-psixologichno-pedagogiki/33-metodichnij-posbn> Озерська О.Ю. Соціальний статус японського вчителя // Педагогіка та психологія: Зб. наук. пр. – Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, 2004. – Вип. 26. – Ч.1. – С. 89-94.
8. Shimihara, N. K. Teacher education reform in Japan: Ideological and control issues // Teacher education in industrialized nations: Issues in changing social contexts. – New York and London: Garland Publishing Inc., 1995.
9. Government of Japan Monbusho: Ministry of Education, Science and Culture. –Tokyo: Government of Japan, 1990. –32 с.

10. JAPAN – Country Note – Education at a Glance 2012: OECD Indicators [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oecd.org/edu/EAG%202012_e-book_EN_200912.pdf

11. The development of education in Japan // National Report of Japan by Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology (MEXT). – 96 p.

12. Лебедева И. П. Японский феномен / Лебедева И. П., Маркарян С. Б. Молодякова Э. В. и др. – М.:РиО Ин-т востоковедения, Центр по изучению соврем. Японии, Яп. фонд Рос. акад. наук, 1996. – 180 с.

13. Озерська О.Ю. Професійна підготовка вчителів у вищих навчальних закладах Японії: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Озерська Оксана Юрїївна ; – Х., 2006. – 212 с

14. Japanese Education today. – Washington D.C.: US Government Printing Office, 1987. – 95 p.

15. Anthony Salcito. Observations of education systems in India and Japan [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blogs.msdn.com/b/microsoftuseducation/archive/2010/01/08/observations-of-education-systems-in-india-and-japan.aspx?Redirected=true>

Abstract. Kuchai T.P. The social status of teachers in Japan. The article states that the teacher in Japan has traditionally high social status. The state imposes a great responsibility on him on the formation of basic Japanese values and knowledge of young people, creating a decent financial support educational activities, cultivate high moral status of the teacher, thoroughly exploring his learning problems and solve them; presented characteristic of teachers in Japan as a social group.

The paper clarified the factors that affect the social status of teachers, schools of education in Japan. Analyzed a series of legislative materials providing primary social security teachers. Based on the analysis of the literature, we note that the salary of teachers is constantly increasing. Thus, in order to ensure a sufficient supply of highly qualified and motivated teachers for schools National Board of Education in 1970 through the reform program has raised the status of the teaching profession, and therefore the quality of pedagogical work.

It was found that wages depend on education, the status of the university, graduating teacher and received diploma. In the Japanese school system is central to the teacher, socio-economic status is determined by the level of education, nature of employment, pay, social security, which is due not only to traditional values, but also stressful job content, which is highly valued by the state.

Keywords: teacher, social status of the teacher, Japan, schools, teaching activities.